

สืบสาน ประเพณีวันว่าง ขึ้นเบญจาสรงน้ำสามสมเด็จฯ

เบญจา

ภิญโญ รัตนพงศ์

พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ.๒๕๔๒ ให้ความหมายเบญจาไว้ว่า แท่นที่มีเพดานคาต และระบายผ้าขาว แท่นซ้อน ๕ ชั้น ลดหลั่นกัน มักใช้ประดิษฐานบุษบกหรือพระโกศ (เพี้ยนมาจาก “มัญจา” คือ เตียง) นอกจากนั้นยังมีความหมายทางศิลปะ หมายถึง แท่นที่ตั้งรองรับวัตถุสำคัญ เช่น พระพุทธรูป ชั้นบนมีขนาดเล็กกว่าชั้นล่าง ส่วนเบญจาในภาคใต้ มีลักษณะเป็นแท่นวางซ้อน ๑ ชั้น ๓ ชั้น ๕ ชั้น มีเสา ๔ เสา มียอดคล้ายมณฑป แทงหยวกประดับ มีผ้าขาวทำเป็นเพดาน

ลักษณะเบญจา

โครงสร้างเบญจามีลักษณะเคียงกัน แตกต่างกันบ้างเล็กน้อย ตามการใช้สอย หากใช้ในการสรงน้ำพระพุทธรูปจะมีขนาดเล็ก สุริวงค์ พงศ์ไพบุลย์ กล่าวถึงลักษณะเบญจาไว้ว่า “ประเพณีการสรงหัววันว่างแก่ภิกษุหรือผู้เฒ่าผู้แก่ที่มีประชาชนยกย่องนับถือมากๆ มักจัดทำเป็นพิเศษ โดยทำ “เบญจา” ประดับด้วยลายแทงหยวก ยอดเบญจาจะมีหัวพญานาคพ่นน้ำออกมาทางปากคล้ายฝอยฝน จากหัวพญานาคจะต่อเป็นท่อยาว ตกแต่งเป็นลำตัวพญานาค ทำให้ส่วนหางของพญานาคอยู่ระดับสูงกว่าปากที่ปลายหางมีท่อน้ำต่อมาจากใต้ท้องลำเรือ ซึ่งวางไว้ในที่สูงและห่างจากเบญจาออกไป ยิ่งวางห่างมากเท่าใด ยิ่งแสดงถึงความศรัทธาของผู้จัดมากเท่านั้น (ปัจจุบันมีปรากฏน้อยมาก) การประดับตกแต่งเบญจาใช้การแทงหยวกเป็นหลัก เสริมแต่งด้วยเครื่องสด (ผัก ผลไม้ ดอกไม้ ใบไม้) แบ่งเป็นการเตรียมวัสดุอุปกรณ์ และขั้นตอนการแทงหยวก

เบญจาถือเป็นสัญลักษณ์แห่งความกตัญญูทเวทิตาที่ลูกหลานหรือผู้อาวุโสน้อยกว่าแสดงออกซึ่งคารวะธรรม สำนึกในความกตัญญูต่อปวงชนียบุคคลหรือสิ่งเคารพ โดยการเชิญบุคคลหรือสิ่งเคารพขึ้นบนเบญจาเพื่อให้รดน้ำขอพร บางแห่งรดน้ำลงบนเพดานผ้าขาว บางแห่งรดน้ำลงในลำเรือผ่านท่อยังปากพญานาค ซึ่งจะเปือกทั่วทั้งตัว เป็นที่มาของคำว่า “สรงหัว”

สืบสาน ประเพณีวันว่าง ขึ้นเบญจาสรงน้ำสามสมเด็จฯ

เบญจา

โครงสร้างเบญจาภาคใต้ที่นิยม ส่วนฐานเป็นแท่นวางสามชั้น ส่วนเครื่องยอดหรือเครื่องยอดหลังคามีสามชั้นหรือห้าชั้นเป็นสีเหลี่ยมจัตุรัสหรือย่อไม้แปด ย่อไม้สิบสอง คล้ายมณฑปในสถาปัตยกรรมไทย มีเสาสี่ต้นอาจเป็นเสาสี่เหลี่ยมหรือแปดเหลี่ยม ตั้งเสาสอบเข้าไปยังด้านบน ตัวโครงสร้างทำด้วยไม้ การทำเบญจาต้องอาศัยช่างทำโครงสร้าง ช่างแทงหยวก ช่างแกะเครื่องสด ที่มีความชำนาญและมีความเข้าใจต่อลักษณะและสัดส่วนเป็นอย่างดี เบญจาภาคใต้ไม่นิยมตกแต่งด้วยงานแกะเครื่องสด จะใช้ดอกไม้ ใบไม้ งานจักสาน ผ้าสี มาประดับ

ปัจจุบันการสร้างเบญจาได้รับการปรับเปลี่ยนไปตามยุคสมัยและวัสดุที่มีในท้องถิ่น ทั้งนำโลหะ ไม้ หรือวัสดุสังเคราะห์ ในท้องถิ่นที่ทำเบญจาใช้ในงานประจำปีมักประยุกต์โครงสร้างให้สามารถแยกชิ้นเพื่อถอดประกอบได้เพื่อลดค่าใช้จ่ายและเวลาในการทำ โครงสร้างใหม่ หรือบางท้องถิ่นใช้งานจิตรกรรมสร้างสรรค์ลวดลายแทนการแทงหยวกประดับ บริเวณโดยรอบเบญจาอาจทำร่วมฉลอปิธีทั้งสี่มุม แสดงบริเวณที่ชัดเจนในลักษณะรั้วราชวัตรหรือเรียก “**แผงราชวัตร**” อาจใช้งานไม้ไผ่จักสาน มุมของแผงราชวัตรจะปักฉัตรทั้งสี่มุม

บรรณานุกรม

- ราชบัณฑิตยสถาน. (2525). พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ.2531. กรุงเทพฯ.
ราชบัณฑิตยสถาน. (2546). พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ.2542. กรุงเทพฯ.
ราชบัณฑิตยสถาน. (2530). พจนานุกรมศัพท์ศิลปกรรม อักษร ข-ฉ. กรุงเทพฯ.
มูลนิธิสารานุกรมวัฒนธรรมไทย. (2542). สารานุกรมวัฒนธรรมไทย ภาคใต้. เล่ม 15. กรุงเทพฯ.

